

УДК 343.9

О. І. Михалік,
здобувач відділу кримінологічних
досліджень Науково-дослідного
інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України

**ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВО:
НАПРЯМИ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО
І СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ**

У статті на підставі результатів проведеного емпіричного дослідження виділяється низка напрямів загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, передбаченим ст. 199 КК України. Звертається увага на використання сучасного прогресивного зарубіжного досвіду у цій сфері.

***Ключові слова:** фальшивомонетництво, запобігання, протидія, профілактика.*

Постановка проблеми. Фальшивомонетництво на теперішній час являє собою найбільш суспільно небезпечний і поширений криміногенний прояв у сфері економіки. Недарма ст. 199 КК України закріплена першою у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України. Якщо, починаючи із 2001 р., указані злочини мали стійку тенденцію до зменшення їх рівня, то у 2016 р. уперше за тривалий проміжок часу рівень фальшивомонетництва збільшився порівняно із попереднім роком аж на 53 % (860 злочинів у 2015 р. проти 1316 злочинів – у 2016 р.). Крім цього, у структурі злочинів у сфері економіки питома вага фальшивомонетництва є найбільшою і складає 19 %¹. Тобто майже кожний п'ятий економічний злочин в Україні пов'язаний із виготовленням, зберіганням, збутом та іншими незаконними діями із грошима, державними цінними паперами, державними лотереями, марками акцизного податку й голографічними захисними елемен-

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення у 2015–2016 роках / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статистичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2017.

тами. Значна поширеність фальшивомонетництва як загрози для національної економічної безпеки України вимагає вироблення науково обґрунтованих кримінологічних заходів його запобігання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти протидії фальшивомонетництву досліджували Т. П. Бірюкова, В. С. Богачук, А. В. Войціховський, О. М. Калужна, Є. І. Клімова, В. Ф. Красавін, І. Є. Максимова, В. С. Мацишин, С. І. Марко, А. В. Мировська, Є. А. Морозова, С. І. Мукашев, Ю. О. Нікітін, С. Ю. Петряєв, Н. С. Пономарьова, А. М. Тимчишин, О. Ю. Ясінов та ін. На монографічному рівні окремі питання нерепресивного запобігання указаним злочинам вивчала лише І. В. Сингаївська (2010 р.).

Метою статті є визначення основних напрямів запобігання фальшивомонетництву в Україні.

Виклад основного матеріалу. Успіх у запобіганні злочинності залежить від дотримання принципу комплексності². Тому заходи запобігання фальшивомонетництву пропонується розділити на загальносоціальні й спеціально-кримінологічні. У межах загальносоціального запобігання фальшивомонетництву пропонується виділити декілька напрямів державної політики, що стосуються удосконалення соціально-економічної, фінансової, монетарної, фіскальної сфер, а також спрямовані на формування сучасної державної антикримінальної ідеології.

Державна соціально-економічна політика. Основним вектором державної політики є упровадження перспективних соціально-економічних заходів. Ця теза цілком доводиться результатами проведеного емпіричного дослідження. Зокрема, 85 % експертів науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України, а також 71,2 % працівників територіальних управлінь протидії злочинності у сфері економіки МВС України, які були опитані, зазначили, що успіх запобігання фальшивомонетництву зале-

² Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. С. 57.

жить головним чином від стабілізації соціально-економічного розвитку держави, боротьби з безробіттям і бідністю населення. Тому єдиним шляхом подолання соціально-економічного хаосу, що має місце в Україні й який впливає на маргіналізацію й зубожіння значної частини українців, є формування й реалізація відповідної соціально спрямованої політики, основою якої мають стати соціально-економічні заходи. У цьому контексті О. М. Костенко зазначає, що для ефективної протидії злочинності необхідно усунути її соціальну причину, а саме здійснити такі соціальні реформи в країні, унаслідок яких жити і працювати чесно стане вигідним. Саме тоді ефективними можуть стати й заходи, спрямовані на усунення умов, що сприяють злочинності, у тому числі й діяльність органів кримінальної юстиції³. На наш погляд, центральною ланкою такої політики є соціально-економічна відбудова України. При цьому без стабілізації політичної ситуації в Україні, повернення до мирного укладу життя, вирішення військового конфлікту на непідконтрольній території Донецької і Луганської областей, їх поступової несилової деокупації будь-які намагання стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні ускладнюватимуться у рази.

Державна фінансова політика держави. Вирішення низки перелічених завдань у межах загальносоціального запобігання фальшивомонетництву не уявляється можливим без стабілізації фінансового ринку України. На це спрямована Комплексна програма розвитку фінансового сектору України на період до 2020 року, затверджена постановою Правління НБУ від 18 червня 2015 р. № 391. Створення сучасної фінансової системи, пов'язаної зі сталим економічним розвитком, відповідно до цієї Програми планується за трьома основними напрямками діяльності: забезпечення фінансової стабільності й динамічного розвитку фінансового сектору; розбудова інституційної спро-

³ Костенко О. М. Концепція причин і умов злочинності в сучасній кримінології. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права (Харків, 9 груд. 2016 р.); за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2016. С. 15–17.

можності регуляторів фінансового сектору; захист прав споживачів й інвесторів фінансового сектору⁴ та ін.

Державна монетарна політика. Головним суб'єктом цієї політики є НБУ, який має право монопольної емісії гривні й організації готівкового грошового обігу. У межах загальносоціального запобігання фальшивомонетництву, зокрема пов'язаного із підробкою грошей, мають упроваджуватись заходи у банківському секторі з обмеження готівкового обігу у межах фінансової стратегії «Cashless economy» (безготівкова економіка). Вона базується на ширшому упровадженні безготівкових розрахунків. Для цього НБУ має: скорочувати попит населення на готівку; підвищувати розвиток безготівкових транзакцій; забезпечувати належну інфраструктуру фінансових операцій; змінювати звички й мотивацію споживачів⁵ тощо.

Крім цього для більш успішного запобігання фальшивомонетництву пропонується зниження граничної суми готівкових розрахунків. Зокрема, такий розмір в Україні у 2017 р. був скорочений зі 150 тис. грн. до 50 тис. грн. Також варто продовжувати упровадження електронної валюти з використанням технології Block Chain. Ця система покликана зменшити частку готівки у фінансовому секторі й посилити доступність громадян до електронної валюти.

Грошово-кредитна політика України має ураховувати позитивний зарубіжний досвід у цій сфері. Він стосується емісійної діяльності щодо постійного підвищення якості банкнот різних номіналів, періодичної (раз на 5–7 років) зміни зразків банкнот національної валюти. Особливо це стосується банкнот найбільших номіналів (100 грн., 200 грн., 500 грн.). Зазначені заходи мають бути пріоритетом НБУ у середньостроковій перспективі.

Заходи *державної фінансової політики* також є невід'ємною складовою загальносоціального запобігання фальшивомонетництву. Вони пов'язуються

⁴ Комплексна програма розвитку фінансового сектору України на період до 2020 року: постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 р. № 391. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> (дата звернення: 16.05.2017).

⁵ Концепція проекту «Cashless economy» / Національний банк України. Київ, 2016. 50 с.

з упорядкуванням виробництва марок акцизного податку, зменшенням кількості їх підробок. Для цього виникає необхідність у регулюванні ринку підакцизних товарів, передусім алкогольної й тютюнової продукції.

Державна фіскальна політика має базуватись на оптимізації й виваженому підвищенні акцизного податку, у першу чергу на алкогольну й тютюнову продукцію, відповідно до темпів зростання економіки України і доходів більшості громадян. В іншому разі за умови дисбалансу вартості алкогольної продукції й тютюнових виробів це зумовлюватиме поширення фальсифікації підакцизних товарів, що пов'язується з обігом підроблених марок акцизного податку. Також пропонується Державній фіскальній службі України продовжувати роботу з уведення до обігу електронної марки акцизного податку. Остання існує у багатьох західних країнах світу й сприяє жорсткому адмініструванню акцизного податку. Це, окрім іншого, має значно підвищити надходження до Державного бюджету України.

Якщо низка перелічених напрямів державної політики пов'язуються з усуненням умов, що зумовлюють фальшивомонетництво, то формування сучасної державної антикримінальної ідеології спрямоване на його причину. Комплекс певних культурно-виховних заходів здатний позитивно вплинути на ціннісні орієнтації окремих осіб і навіть певних груп населення (школярства, студентства, молоді), їх установки, переконання та ін. У підсумку реалізація державної антикримінальної ідеології може змінити спрямованість окремих осіб та позначитись на їх відмові від злочинної мотивації щодо задоволення своїх матеріальних потреб у злочинний спосіб, у тому числі пов'язаний із виготовленням, збутом та іншими незаконними діями з предметами фальшивомонетництва.

Іншим, не менш важливим напрямом протидії фальшивомонетництву, є спеціально-кримінологічне запобігання. Його заходи пропонується класифікувати за характером на: організаційно-управлінські, нормативно-правові, технічні й інформаційні.

Організаційно-управлінські заходи спеціального запобігання можна визнати основними через їх різноманіття, реалізацію багатьма суб'єктами, їх спрямування на різні криміногенні об'єкти. Низка організаційно-управлінських заходів запобігання фальшивомонетництву була запропонована респондентами експертного опитування: 1) удосконалення методик виявлення й розкриття вказаних злочинів; 2) покращення оперативно-розшукової діяльності щодо відпрацювання професійних злочинців-фальшивомонетників; 3) підвищення кваліфікації касирів торгівельних мереж, банківських працівників з метою встановлення підроблених грошових знаків; 4) боротьба з корупцією у правоохоронних та судових органах; 5) посилення митного контролю при переміщенні товарів і людей через державний кордон України; б) удосконалення взаємодії працівників територіальних управлінь протидії злочинам у сфері економіки МВС України з експертами НДЕКЦ та ін.

Результати експертного опитування показують, що більшість пропозицій з удосконалення спеціально-кримінологічного запобігання фальшивомонетництву в Україні пов'язуються з діяльністю Національної поліції. Реформування цього правоохоронного органу має відбуватись, з одного боку, шляхом переатестації й звільнення співробітників, у тому числі тих, що виявляють, розслідують злочини у сфері економіки, щодо яких виникає сумнів у їх добросовісності; з другого, – керівництву МВС України не слід допускати звільнення найбільш досвідчених працівників, які відзначаються високим рівнем професіоналізму, великим багажем спеціальних знань і навичок у сфері виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних із фальшивомонетництвом.

Оптимізація діяльності із запобігання злочинам у сфері економіки пов'язується також зі створенням окремого правоохоронного органу. Урядом планується, що таким має стати Служба фінансових розслідувань. Нами підтримуються подібні ініціативи, оскільки це дозволить усунути наявне дублювання функцій окремих органів (МВС, СБУ, ДФС) у розслідуванні економічних злочинів.

У зв'язку з тим, що поряд із підрубкою грошей майже у половині випадків предметом цього злочину є марки акцизного податку, варто автоматизовану інформаційну систему «Фальшивомонетництво», якою користуються працівники Національної поліції, доповнити саме базою даних про марки акцизного податку. Головне, щоб ця інформаційна система мала не накопичувальний характер, а реально використовувалась під час розкриття злочинів, передбачених ст. 199 КК України.

У межах спеціально-кримінологічного запобігання фальшивомонетництву рекомендується підрозділам поліції приділяти прискіпливішу увагу місцям, де можуть виготовлятися підрубки високої якості. Для цього необхідно посилити оперативно-розшукову діяльність щодо оперативного супроводження роботи поліграфічних комбінатів, друкарень та інших підприємств цієї сфери, де можливо виготовити високоякісні підрубки грошей, марок акцизного податку, державних цінних паперів та ін. Варто, щоб на таких підприємствах були присутні довірені поліції особи, які були б обізнані про особливості й напрями виробництва і робітників, які працюють на таких підприємствах. Можна констатувати, що такі заходи спрямовані проти злочинної діяльності фальшивомонетників-виготівників.

Банкотно-монетним двором НБУ як єдиним емітентом гривні, керівництвом Фабрики банкотно-паперу, керівництвом ДФСУ і поліграфічного комбінату «Україна», де виготовляються паперові марки акцизного податку, необхідно вживати усіх необхідних організаційно-управлінських заходів, спрямованих на правильний підбір кадрів. До речі ця вимога стосується як звичайних працівників цих підприємств, так і їх керівництва.

Потребує також покращення низка напрямів роботи НБУ. На окремий запит до центрального банку було повідомлено, що основними організаційно-управлінськими заходами, що ним вживаються та які потребують подальшого вдосконалення, є: а) забезпечення вчасного вилучення з обігу підрублених грошових знаків; б) здійснення постійного моніторингу стану вилу-

чення з обігу підроблених грошей; в) організація проведення щорічних навчальних семінарів, де покращуються знання і досвід касових працівників з питань визначення справжності й платіжності банкнот і монет; г) взаємодія з відповідними структурними підрозділами МВС України⁶.

Певний профілактичний ефект, як відомо, мають попереджувальні написи на банкнотах паперових грошей. Вважаємо, що відсутність такого напису на банкнотах гривні, є прорахунком НБУ. Тому пропонується під час виготовлення наступних партій і нових зразків банкнот гривні різних номіналів нанести напис: «Підrobка грошей переслідується кримінальним законодавством».

Умовою, що певним чином сприяє підробці грошей, є безліч сайтів у мережі Інтернет, де розміщено відскановані з високою роздільною здатністю банкноти багатьох світових валют різних номіналів⁷. Це спрощує завдання фальшивомонетників із цифрової обробки грошей перед їх незаконним виготовленням. Очевидно, що такі сайти мають бути заблоковані. Для цього потрібні відповідно дії як з боку СБУ, так й з боку новостворених підрозділів кіберполіції.

Ураховуючи, що предмети фальшивомонетництва можуть підроблятися за кордоном, а потім ввозитися на територію України з метою їх подальшого збуту, необхідно посилити митний і паспортний контроль, щоб не допустити переміщення у нашу країну підробок та осіб, причетних до їх виготовлення. Особливо потребує посилення такого контролю на пропускних пунктах уздовж усієї лінії розмежування у Донецькій і Луганській областях України з метою недопущення ввезення злочинцями партій підроблених грошей, а також контрафактного спирту, з якого в Україні ділки виготовляють сфальсифіковані алкогольні напої з підробленими марками акцизного податку.

⁶ Лист Національного банку України від 7 червня 2016 р. № 50-0004/48007.

⁷ Clarke J. Revealed: How counterfeit money is now made easier and faster thanks to soap, glue, office printers... and even internet how-to guides. *Daily Mail*. 2013. 7 January. P. 5.

Для активізації участі громадян у сфері запобігання злочинності в Україні необхідно вживати комплекс заходів щодо покращення співробітництва населення з правоохоронними органами у профілактиці злочинів. Тому в Україні за прикладом західних країн (США, Японія, Велика Британія, країни-члени ЄС) необхідно матеріально заохочувати громадян для більш активної співпраці з поліцією шляхом повідомлення ними про відомі факти підробки грошей, марок акцизного податку та інших предметів, а також осіб, причетних до злочинної діяльності. У зв'язку з цим можна підтримати ідею про доцільність створення у нашій країні спеціального фонду, з якого має здійснюватись грошове заохочення інформаторів та інших свідомих громадян⁸. Це має стати надійним організаційним підґрунтям для створення сучасної системи державно-приватного партнерства у сфері запобігання злочинності в Україні.

Окремої уваги заслуговує покращення організації міжнародного співробітництва України у сфері запобігання фальшивомонетництву. Звідси органам Національної поліції України слід підтримувати постійні професійні та виробничі зв'язки зі своїми колегами у першу чергу з тих країн, територія яких межує з державним кордоном України і звідки є імовірність завезення підробок для їх подальшого збуту в нашій країні. Також вагомого значення набуває діяльність Інтерполу, Національне бюро якого розташовано в Україні. У зв'язку із цим органам внутрішніх справ нашої країни під час розкриття і розслідування злочинів, передбачених ст. 199 КК України, узагальнення сучасних технологій і способів виробництва підробок грошей, цінних паперів та інших предметів слід використовувати інформаційно-аналітичну систему Інтерполу під назвою «I-24/7». За повнотою й географією наповнення цій бази даних немає аналогів у світі. Окрім цього, у випадках виявлення підробленої валюти, державних цінних паперів органи поліції мають у визначений строк

⁸ Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2017. С. 213.

заповнювати відповідні форми й спрямовувати їх до Інтерполу з метою оновлення інформаційної бази даних цієї організації.

Нормативно-правові заходи спеціально-кримінологічного запобігання фальшивомонетництву пов'язуються з усуненням певних недоліків і пробілів чинного законодавства, а також прийняттям нових законодавчих актів. Загалом рекомендується внести низку змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів» від 12 квітня 1996 р. № 6. Крім цього, упровадженню у фінансовому секторі України стратегії «Cashless economy» (безготівкова економіка) сприятиме прийняття відповідного закону. У ньому слід відбити основні принципи і форми реалізації указаної стратегії. З метою фіксування органами поліції усіх випадків збуту підробок грошей існує потреба внесення змін до п. 4.2 Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 1 червня 2011 р. № 174. Зокрема, пропонується, щоб банк (філія, відділення) у разі виявлення в однієї фізичної або юридичної особи не «двох або більше» банкнот з ознаками підроблення, а навіть однієї такої банкноти, терміново повідомляв про такі випадки органи внутрішніх справ. Для усунення застарілості деяких положень Міжнародної конвенції щодо боротьби з підробкою грошових знаків (м. Женева, 1929 р.) є актуальним вироблення з боку її учасників, включаючи Україну, єдиного підходу про внесення відповідних змін і доповнень. Зокрема, практика Інтерполу показує, що зазвичай предметом фальшивомонетництва є не лише гроші, а й цінні папери. Тому розглядаються достатньо обґрунтованими пропозиції деяких науковців щодо розширення дії вказаної Конвенції й на цінні папери⁹. Аналогічно можна вести мову й про доцільність включення фальшивомонет-

⁹ Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 20 с.

ництва до переліку злочинів, які належать до сфери застосування Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.

Пропонується найближчим часом прийняти Закони України «Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів», «Про запобігання і протидію злочинності». Назріла необхідність у розробленні й прийнятті Комплексної державної програми запобігання злочинності в Україні на період 2017–2020 років. Разом із тим заслуговують на увагу ідеї про необхідність розробки державної комплексної програми протидії злочинності у сфері економіки¹⁰.

Видаються обґрунтованими рекомендації дослідників щодо необхідності доповнення Кримінального процесуального кодексу України нормою про обов'язковість установлення слідчим причин й умов учинення конкретного злочину, складання відповідних процесуальних документів¹¹. Вважаємо, що це посилить роль слідчої профілактики усіх злочинів, включаючи кримінальні правопорушення, передбачені ст. 199 КК України.

Технічні заходи спеціально-кримінологічного запобігання фальшивомонетництву стосуються передусім удосконалення якості захисту гривні від підробки. Ураховуючи, що найчастіше підробляються банкноти номіналом 50 грн. і 200 грн., НБУ пропонує, по-перше, розробити новий зразок цих банкнот, а, по-друге, урахувати низку технічних новацій, що застосовані при виготовленні банкнот гривні нового зразка номіналом 100 і 500 грн.: оптично-змінні ефекти, «віконна» (частково уведена у товщу паперу) захисна стрічка з яскраво вираженим кінематичним ефектом, елемент SPARK – зображення, на окремих ділянках якого спостерігаються поступові переходи від одного кольору до іншого¹².

¹⁰ Кальман О., Лисодед О. Нормативно-правове забезпечення боротьби зі злочинністю у сфері економіки. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 1. С. 68–72.

¹¹ Черненко О. О. Кримінологічні засади запобігання економічній злочинності слідчими підрозділами Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 198.

¹² Лист Національного банку України від 7 червня 2016 р. № 50-0004/48007.

Під час оновлення зразків банкнот гривні різних номіналів рекомендуємо урахувати думку експертів НДЕКЦ МВС України, які до способів покращення їх захисту віднесли: а) додавання елементів магнітної стрічки; б) передбачення мікроперфорації; в) застосування спеціального паперу, більш стійкого до зношення; г) нанесення слабковидимих числових кодів, характерних кожному номіналу, року емісії; д) передбачення геометричних характеристик, що відповідатимуть кожному номіналу, для перевірки грошей без спеціального обладнання; е) уведення більшої кількості дрібних елементів захисту із роздільною здатністю понад 6000 dpi; є) додаткове уведення інфрачервоних елементів.

Сучасні банкноти гривні залежно від конкретного номіналу містять близько 17 ступенів захисту. У літературі пропонуються ще такі способи захисту банкнот грошей, як: використання сучасних видів чорнил і фарб; застосування на банкнотах голограм; упровадження електронних захисних технологій на кшталт полімерних й пластикових купюр з оптичним елементом захисту (Австралія); монтаж у кожну купюру мікросхем (існує на стадії розробки); освоєння Європейським центральним банком біотехнологій у виді галобактерій, нанесення яких на паперову банкноту майже унеможлиблює її копіювання за допомогою копіювально-множильних пристроїв; кодування цінних паперів, включаючи гроші, ізотопами рідкоземельних елементів, таких як, наприклад, осмій та ін.¹³

Сучасними західними інженерами зазначається, що упродовж найближчих 5–10 років технічні можливості офісного обладнання та його загальна доступність зможуть зробити буквально з кожної людини потенційного фальшивомонетника. Тому єдиною відповіддю на це має стати упровадження сучасних досягнень нанотехнології. Зокрема, на стадії розробок вже існують

¹³ Сингаївська І. В. Фальшивомонетництво в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти: монографія. – Луганськ: Віртуальна реальність, 2010. С. 274–278; Воробей О. В. Криміналістичне дослідження паперових грошей України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 17 с.; Іонов В. М. Внимание, деньги! Пособие для кассиров и не только... . Москва: PRO Intellect Technology, 2008. С. 47.

паперові гроші, де нанесені на них зображення змінюють колір; видатні особи, які прикрашають банкноти, можуть посміхатись або підморгувати. Окрім цього, вже існують зразки банкнот, які змінюють за певних умов свою форму або текстуру. Під час виробництва грошей можуть також використовуватись надміцні матеріали, пошкодити які практично неможливо. Тому для перевірки справжності таких грошей їх необхідно перерізати ножицями чи ножем. Якщо перерізати не вдалось, це означає, що гроші є справжніми. Існують навіть пропозиції нанесення на кожен банкноту штрих-коду, що дозволить не лише перевіряти її на справжність, а й легко відслідковувати обіг банкноти протягом усього часу її існування. За оцінками американських спеціалістів у сфері молекулярної інженерії, застосування цих нанотехнологій та інших заходів здатне продовжити безпечний обіг готівки ще мінімум на 100 років¹⁴. Однак головний недолік таких технологій полягає у їх дорожнечі. Тому застосування перелічених та інших технічних «ноу-хау» – завдання майбутнього.

Задля удосконалення спеціально-кримінологічного запобігання фальшивомонетництву пропонується постійно здійснювати технічну модернізацію обладнання, яке використовується Банкотно-монетним двором НБУ, де друкується гривня, та Фабрикою банкнотного паперу. Адже злочинці не стоять на місці та йдуть, образно кажучи, у ногу з часом, використовуючи найсучасніше устаткування для виготовлення підробок. Аналогічно можна сказати й щодо державного підприємства «Поліграфічний комбінат «Україна», на якому виготовляються паперові марки акцизного податку й державні цінні папери. Управліннями НБУ в областях, а також комерційними банками необхідно також удосконалити автоматизацію процесу обробки готівки на предмет її справжності.

Так само рекомендується покращити матеріально-технічне забезпечення роботи НДЕКЦ МВС України, на які покладається важлива функція екс-

¹⁴ Davidson A. Nanotechnology Seen as Answer to Counterfeiters. UR : <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=7615643> (дата звернення: 16.05.2017); Pieper M. Making a Quick Buck: Counterfeiting in America. *Illumin Magazine: A review of engineering in everyday life*. 2008. Vol. 17. Issue 1. P. 27.

пертного дослідження різних документів. В арсеналі експертних установ у користуванні мають бути новітні зразки спеціального обладнання, що дозволить на високому рівні та у стислі терміни здійснювати експертні дослідження різних предметів фальшивомонетництва.

Рекомендується за сприяння НБУ і органів Національної поліції випускати у вільний продаж спеціальні хімічні олівці (Banknote Tester Pen) для самостійного проведення громадянами експрес перевірки справжності паперових грошей. Наприклад, якщо нанести таким олівцем лінію на справжній банкноті, то зображення зникне безслідно упродовж двох годин, а якщо банкнота підроблена – нанесена лінія матиме темний колір й не зникне зовсім. Наразі такі олівці можна придбати лише у спеціалізованих інтернет-магазинах за ціною від 25 до 60 грн. Однак більшість українців з певних причин навіть не здогадується про існування таких тестерів.

Якщо попередні напрями спеціально-кримінологічного запобігання фальшивомонетництву стосуються об'єктивних криміногенних обставин, то *інформаційні* заходи здійснюються у межах віктимологічної профілактики і стосуються потенційних жертв таких злочинів. Охарактеризувати зазначену групу запобіжних заходів можна відомим виразом «*praemonitus praemunitus*», що у перекладі з латині означає попереджений – значить озброєний. Дійсно, від обізнаності громадян про ту небезпеку, що представляє собою фальшивомонетництво у багатьох його проявах залежить формування своєрідного суспільного криміногенного імунітету. Його головне завдання: усунути у громадян інформаційний вакуум щодо таких злочинів, не допустити з їх боку необережності, неуважності та інших форм віктимної поведінки. Результати емпіричного дослідження у віктимологічному аспекті є невтішними, на що вказує різноманіття форм віктимної поведінки жертв фальшивомонетництва.

НБУ, з одного боку, має посилити інформаційну роботу передусім із тими категоріями громадян, які на практиці найчастіше стають жертвами цих злочинів: продавцями товарів на ринках, магазинах, торгівельних кіосках, ка-

сирами у пунктах обміну валют, банківських установах, таксистами, пенсіонерами та ін. З другого, – зміст інформації, наданої громадянам, має доповнюватись відомостями щодо дій осіб, у яких з тих або інших обставин випадково опинились підроблені гроші, а також можливої відповідальності у разі подальшого збуту таких грошей.

Відповідні інформаційні кампанії має проводити й ДФСУ як центральний орган виконавчої влади, що регулює й контролює діяльність на ринку підакцизних товарів. Працівники ДФСУ мають розміщувати у торгівельних мережах, магазинах, барах та інших установах, де здійснюється продаж алкогольної й тютюнової продукції, інформацію щодо небезпеки для життя і здоров'я, яку представляє собою дешева контрафактна продукція; з порадами громадянам звертати увагу на наявність на пляшках із алкоголем і пачках цигарок наклеєних марок акцизного податку; ознайомлювати українців із основними захисними елементами справжніх марок акцизного податку; роз'яснювати громадянам їх права у випадку придбання алкогольної і тютюнової продукції із підробленими марками акцизного податку.

Висновки. Підсумовуючи наведене, можна констатувати, що успіх ефективного запобігання фальшивомонетництву залежить від упровадження як загальносоціальних, так і спеціально-кримінологічних заходів. Їх реалізація покладається як на центральні органи виконавчої влади, включаючи Національну поліцію, так і на громадськість. При цьому успіх запобіжної діяльності залежить від впливу на потенційних фальшивомонетників шляхом зменшення фрустраційних суспільних процесів, а також скорочення кола умов і ступеня їх криміногенності, які сприяють реалізації корисливої мотивації потенційних злочинців.

Список використаних джерел

1. Clarke J. Revealed: How counterfeit money is now made easier and faster thanks to soap, glue, office printers... and even internet how-to guides. *Daily Mail*. 2013. 7 January. P. 5.

2. Davidson A. Nanotechnology Seen as Answer to Counterfeiters. URL: <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId =7615643> (дата звернення: 16.05.2017).
3. Pieper M. Making a Quick Buck: Counterfeiting in America. *Illumin Magazine: A review of engineering in everyday life*. 2008. Vol. 17. Issue 1. P. 27.
4. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 20 с.
5. Воробей О. В. Криміналістичне дослідження паперових грошей України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 17 с.
6. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 284 с.
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення у 2015–2016 роках / Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статистичної інформації Генеральної прокуратури України. Київ, 2017.
8. Ионов В. М. Внимание, деньги! Пособие для кассиров и не только... . Москва: PRO Intellect Technology, 2008. 60 с.
9. Кальман О., Лисодєд О. Нормативно-правове забезпечення боротьби зі злочинністю у сфері економіки. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 1. С. 68–72.
10. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.
11. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України на період до 2020 року: постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 р. № 391. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> (дата звернення: 16.05.2017).
12. Концепція проекту «Cashless economy» / Національний банк України. Київ, 2016. 50 с.
13. Костенко О. М. Концепція причин і умов злочинності в сучасній кримінології. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права (Харків, 9 груд. 2016 р.); за ред. В. Я. Тація, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2016. С. 15–17.
14. Лист Національного банку України від 7 червня 2016 р. № 50-0004/48007.
15. Сингаївська І. В. Фальшивомонетництво в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2010. 258 с.
16. Черненко О. О. Кримінологічні засади запобігання економічній злочинності слідчими підрозділами Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 247 с.

Михалик А. И. Фальшивомонетничество: направления общесоциального и специально-криминологического предупреждения

В статье на основе результатов проведенного эмпирического исследования выделяется ряд направлений общесоциального и специально-криминологического предупреждения преступлений, предусмотренных ст. 199 УК Украины. Обращается внимание на использование современного прогрессивного зарубежного опыта в этой сфере.

Ключевые слова: фальшивомонетничество, предупреждение, противодействие, профилактика.

Mykhalik O. I. Counterfeiting: the directions of general and special-criminological prevention

Based on the results of the empirical research, a number of areas of general social and special-criminological prevention of crimes specified by Art. 199 of the Criminal Code of Ukraine were determined in the article. Attention is drawn to the use of modern progressive foreign experience in this field.

Key words: counterfeiting, prevention, counteraction, precaution ability.